

6. SINIF 1.DÖNEM SOSYAL BİLGİLER DERS NOTLARI

1. ÖĞRENME ALANI: BİREY ve TOPLUM

DEĞİŞEN ROLLERİM (1.öğrenme alanı-1.kazanım)

Rol: Bir iş grup ya da kurumda bir kimse ya da bir şeyin üstüne düşen göreve rol denir.

Rollerimiz:

1- **Doğuştan kazanılan roller:** Biyolojik özelliklerimizden kaynaklanan, herhangi bir ilgi ve yeteneği gerektirmeyen rollerimizdir. Bunları seçme imkânımız yoktur. Örnek: **Evlat, kardeş** gibi.

2- **Sonradan kazanılan roller:** İsteğimizle çalışarak, başarı göstererek sonradan sahip olduğumuz rollerdir. Örnek: **Sınıf başkanı** olmak, **takım kaptanı** olmak gibi.

Rollerimiz gün içinde dahi değişir. Bir kişi **okulda öğretmen, pazarda müşteri, evde** karısına eş, çocuklarına **baba** rolünü üstlenir. **Eve gelen misafire** de **ev sahibi** rolündedir.

BİLGİ NOTU: Aile içinde bulunduğumuz ilk grup ve aynı zamanda ilk sosyal kurumdur ve diğer gruplara göre sürekli devam eden gruptur.

Bazı Gruplar/Kurumlar	Bulunan Bazı Roller
Aile	Dede, babaanne, anneanne, baba, anne, kardeş
Okul	Müdür, öğretmen, öğrenci
Oyun Grubu	Lider, arkadaş, oyuncu
Çalışma Grubu	Lider, sözcü, yazıcı, üye
Tiyatro Grubu	Çalıştırıcı, oyuncu, izleyici
Spor Kulübü	Çalıştırıcı, oyuncu, takım arkadaşı

Hak: Herhangi bir şeyi yapabilme yetkisine **hak** denir.

Sorumluluk: Kişinin üzerine aldığı görevi yerine getirmesine **sorumluluk** denir.

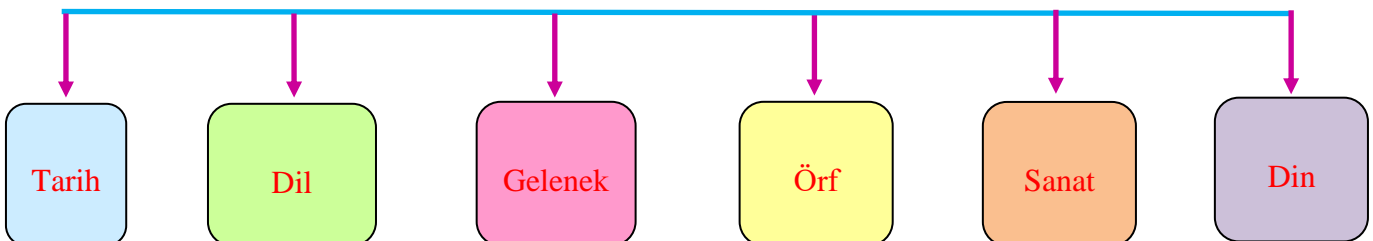
İnsanların içinde buldukları gruplarda edindikleri roller o insanlara bazı **haklar** sağlar. Aynı şekilde bu rollerin insanlara yüklediği bazı **sorumluluklar** da bulunmaktadır.

Roller	Haklar	Sorumluluklar
Evlat	Barınma, yeme, içme, giyinme, sevgi, saygı gibi ihtiyaçların karşılanması.	Ailesi için üzerine düşeni yapması; kendisinden beklenen başarılar için çalışması.
Öğrenci	Eğitim ihtiyacının belirlenen amaçlar doğrultusunda karşılanması; okul güvenliği ve temiz bir çevreye sahip olmak.	Okul kurallarına uyması, derslerinde başarılı olması için gayret etmesi, arkadaşları ile iyi ilişkiler kurması, verilen görevleri zamanında yapması.
Takım Arkadaşı	Oyunlarda ve aktivitelerde yer alması, kendini geliştirmesi.	Çalıştırıcının veya liderin verdiği görevleri yerine getirmesi, takımın başarısı için çalışması, oyun kurallarına uygun davranması.

Mesleki Rol: İçinde yer aldığımız meslek grubunun gerektirdiği davranışlara ve kurallara uygun hareket etmeye **mesleki rol** denir. Mesleki rollere ilişkin beklentiler yazılıdır, sosyal rollere ilişkin beklentiler ise yazılı değildir. Örnek: Polislerin yazılı kanun ve kuralları vardır. Toplum da polislerden dürüstlük ve fedakârlık bekler.

KÜLTÜRÜMÜZLE YAŞIYOR ve GELİŞİYORUZ (1.öğrenme alanı-2.kazanım)

KÜLTÜRÜMÜZÜ OLUŞTURAN UNSURLAR

Tarih: Tarih, toplumların başından geçen olayları, zaman ve yer göstererek anlatan; bunların sebep ve sonuçlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan bilim dalıdır. Bir kültür unsuru olarak tarih fertler için olduğu kadar milletler için de önemlidir. Tarih yeni nesillerde millî bilincin oluşmasında, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasında rol oynar.

Dil: Kültürün nesilden nesile aktarılması, yaşaması ve gelişmesi dil yoluyla olur. Böylece millet hayatındaki devamlılık dil sayesinde sağlanmış olur. Kültürün bazı unsurları varlığını ve devamlılığını dile borçludur. Toplumsal yaşamın vazgeçilmezi olan **değerler, örf ve âdetler, gelenek ve görenekler dil vasıtası ile nesilden nesile aktarılır.** Bu yüzden Türkçemizin korunması ve geliştirilmesi, kültürün yaşaması için önemlidir.

Gelenek ve örfler: Arife günü çocuklar aileleriyle bayramlık almak için çarşıya giderler, çocuklar Bayram sabahı güneşin ilk ışıklarıyla ayağa kalkar, yatağımızın yanında hazır olan bayramlıklarımızı giyer, bayram namazına gider.

Sadece insanlar bayramlarda değil cenaze merasimlerinde ve düğünlerde birlikte hareket eder, birbirimizin yardımına koşardı. Cenaze evlerine yemekler yapıp götürülür, yedi gün boyunca helvalar kavrulurdu.

Sanat: Ebru Asırlar önce renkler kâğıdın ardına düşmüş, birlikte İpek Yolu'ndan geçip Anadolu'ya "ebru" ismiyle gelmiş, çok eski bir Türk sanatıdır. Kitap kapaklarına renk olmuş, zamanla yeni tekniklerle kendi özgünlüğünü bulmuş, yaşamın ve geleneksel kültürün bütünleyici bir parçasıdır.

Ebru sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığımızın girişimleriyle 2014 yılında UNESCO'nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) "Somut Olmayan Kültürel Miraslar" arasında yer almıştır.

Din: İnsanların duygu ve düşüncelerini etkileyerek günlük hayatlarını, yaşam tarzlarını şekillendirir. Kültürü besleyen bu kaynak, toplumun kültürel değerlerinin oluşması ve değişmesinde etkili olan unsurlardandır. İslamiyet'in birleştirici gücü, millî kültürümüzü etkileyerek toplumsal birlikteliğimizi güçlendirmiştir. Toplumsal birlikteliğimizin güçlenmesine **Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Mevlâna Celâleddin-i Rumi** gibi şahsiyetlerin eserleri de katkı sağlamıştır.

Millî Kültür: Kuşaktan kuşağa aktarılan ve bir toplumu diğer toplumlardan ayıran hayat tarzına **millî kültür** denir. **Din, dil, tarih** millî kültürün unsurlarındandır.

ÖNYARGILARI KIRIYORUM (1.öğrenme alanı-3.kazanım)

Önyargı: Bir kişi ya da olaya ilişkin yeterli bir bilgi edinmeden, önceden, peşin bir karara varmış olma durumudur.

Önyargının sebepleri:

- ✓ Farklılıklara saygılı olmamak
- ✓ Empati kurmamak
- ✓ Karşımızdaki kişiyi yeterince tanımamak

Önyargının çeşitleri:

- ✓ Cinsiyet ayrımcılığı
- ✓ Kültür farklılığı
- ✓ Sosyoekonomik yapı

Önyargının sonuçları:

- ✓ Toplumda ayrışma
- ✓ Toplumsal çatışma
- ✓ Arkadaşlık ilişkilerinde bozulma

Önyargının azaltılması için yapılması gerekenler:

- ✓ Toplumsal temas artırılmalıdır.
- ✓ İnsanlar arasındaki iletişim ve duygusal bağ güçlendirilmelidir.
- ✓ Empati ve karşılıklı saygı anlayışı da geliştirilmelidir.

Empati: Dış dünyayı karşımızdaki insanın penceresinden (kişinin gözüyle) görmek ya da kendimizi onun yerine koymaya empati denir.

BİRLİKTE DAHA GÜÇLÜYÜZ (1.öğrenme alanı-4.kazanım)

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma: İnsanların beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan, toplumun ekonomik yapısını dengede tutan, birlik ve beraberliği artıran değerlere sosyal yardımlaşma ve dayanışma denir.

Sosyal yardımlaşma çeşitleri:

Maddi yardımlaşma: İhtiyacı olanlara para ve eşya vermek gibi.

Manevi yardımlaşma: Komşumuzun iyi ve kötü gününde yanında olmak, karşılaştığımız bir kişiye selam verip gülümsemek gibi.

Sivil Toplum Kuruluşu (STK): Devletin ihtiyaçları karşılayamadığı durumlarda, insanların bir araya gelerek oluşturduğu gönüllü kuruluşlara sivil toplum kuruluşları denir.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve FAALİYETLERİ

SİVİL TOPLUM KURULUŞU	FAALİYETLERİ
TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI (TEGV)	❖ Eğitime katkıda bulunur.❖ İyi, eğitilmiş insan yetiştirir.❖ Teknolojiyi eğitimde kullanır.❖ Eğitim parkı, gezici öğrenim birimi oluşturarak 7-16 yaş grubu çocukların eğitimini sağlar.
LÖSEMİLİ ÇOCUKLAR VAKFI (LÖSEV)	❖ Lösemili ve kan hastası çocukların eğitimi ve diğer ihtiyaçlarını sağlar.❖ Kan hastalıkları tedavisi için eğitim ve araştırma kurumları kurar.❖ Lösemi hastalığını tanıtır, ailelerin problemlerini topluma aktarır.❖ Lösemili çocuklar hastanesi LÖSANTE'yi kurmuştur.❖ İlköğretim okulu lösemiye yenen çocuklara hizmet vermektedir.
TEMA VAKFI (Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma)	❖ Doğal varlıkları ve çevre sağlığını korur.❖ Erozyonla mücadele eder.❖ Ağaç ve orman sevgisini kazandırır.❖ Çayır ve meraların korunmasını sağlar.
MEHMETÇİK VAKFI	❖ Şehit olan veya herhangi bir nedenle hayatını kaybeden Mehmetçiklerin bakmakla yükümlü oldukları yakınları ile gazi ve engelli Mehmetçiklere ölüm ve maluliyet yardımı yapar.❖ Gazi ve engelli Mehmetçiklerin kendilerine sürekli bakım yardımında bulunur.❖ Mehmetçiklerin çocuklarına bakım ve öğrenim desteği sağlar.
KIZILAY	❖ Doğal afetlerde zarar görenlere çadır, battaniye, giysi ve yiyecek yardımı yapar.❖ Yoksul, kimsesiz, düşkünler için aşevleri açar.❖ Kan bankasıyla kan bağıışı toplar, ihtiyacı olanlara gönderir.❖ Savaşta geçici sağlık merkezleri kurar.

BİLGİ NOTU: Sivil toplum kuruluşlarının temeli eski Türk devletlerindeki **vakıf** geleneğine dayanmaktadır.

İmece: Kırsal kesimlerde ortak ya da kişisel işlerin el birliğiyle ve sırayla yapılmasına dayanan geleneksel yardımlaşmaya **imece** denir.

Sosyal Yardımlaşmanın bireysel faydaları:

- ▶ İnsanlarla iletişimimizi artırır.
- ▶ Cimrilik, bencillik, kıskançlık gibi kötü duygu ve davranışlara engel olur.
- ▶ Sevgi, dayanışma ve sorumluluk gibi güzel duygu ve davranışların gelişmesine katkı sağlar.
- ▶ İnsanın kişiliğinin ve ahlakının gelişimine yardımcı olur.

Sosyal Yardımlaşmanın toplumsal faydaları:

- ▶ Toplumsal huzuru sağlar.
- ▶ Bir arada yaşamamızı sağlar.
- ▶ Sosyal bağlarımızı güçlendirir.
- ▶ Toplumda güven ortamı oluşur.

SORUNLARIMIN ÇÖZÜMÜNÜ BİLİYORUM (1.öğrenme alanı-5.kazanım)

Her insanın bir birey olarak temel hak ve özgürlükleri vardır. Bunlar; yaşama hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, bilgi edinme hakkı ve dilekçe hakkı şeklinde sıralanabilir.

Çocuk Haklarını koruyan uluslar arası kurum ve belgeler:

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi: Çocukların temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmalarını sağlamak için “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” hazırlanmıştır.

UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu): Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuş bir çocuk yardım fonudur. UNICEF’in amacı çocuk haklarını korumaktır. Tüm dünyada çocukların; beden, zihnen ve sosyal olarak üst düzeyde olmasını amaçlar.

Çocuk Hakları ve insan haklarını koruyan ulusal kurum ve belgeler:

Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK): Ülkemizde çocukların haklarını kullanmasına ve sorunlarını çözmelerine yardımcı olur. İnternet adresi: <http://www.kdkcocuk.gov.tr>

Tüketici Danışma Hattı: (ALO 175): Tüketicilerin ister mesafeli alışverişlerde ister doğrudan alışverişlerde aldıkları her türlü ürün ve hizmetlere yönelik şikâyetlerini bildirebilecekleri, problem ve mağduriyetlerine çözüm arayabilecekleri bir hattır.

MEB İletişim Merkezi (ALO 147): Öğrenci, veli, öğretmen ve vatandaşların eğitim ile ilgili her türlü soru, talep, görüş, öneri, ihbar ve şikâyetlerini değerlendirmek için kurulmuş bir hattır.

BİLGİ NOTU: ALO 147 kaldırılarak etkin ve kaliteli iletişim için **444 0 632** iletişim hattı kurulmuştur.

BİLGİ NOTU (ALO 112): Son yapılan değişiklikle **POLİS, JANDARMA, AMBULANS, İTFAİYE, AFAD (Afet Acil Durum) ve ORMAN** tek bir numara olan **112**'de toplanmıştır.

RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurumu) (ALO 178) : Radyo ve televizyon yayınları hakkında gelen şikâyetleri değerlendirmek için kurulmuştur.

BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi) (ALO 150): Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun kapsamındaki her türlü istek, şikâyet, ihbar, görüş ve öneriyi BİMER üzerinden ilgili bakanlık veya kamu kuruluşuna iletmeyi amaçlar.

BİLGİ NOTU: Başbakanlık kurumu kaldırıldığı için **ALO 150** hattıyla Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (**CİMER**) hizmet vermektedir.

SABİM (Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi) (ALO 184): Sağlık sistemine yönelik talep, eleştiri ve önerilerde bulunabileceğimiz, sağlık hizmetinden yararlanırken yaşadığımız sorunları iletebileceğimiz bir hattır.

Sorunlarımızı hak, sorumluluk ve özgürlüklerimiz çerçevesinde çözmemiz gerekir. Bu şekilde sorunlarımıza daha kısa sürede çözüm buluruz. Sorunlarımıza çözüm ararken bilgi edinme hakkı ve dilekçe hakkından yararlanırsınız.

Bilgi Edinme Hakkı: Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkı herkese tanınmış bir haktır.

Dilekçe Hakkı: Haklarının çiğnendiğini düşünen herkesin yetkili kuruluşlara dilekçe ile başvurma hakkı vardır. Sorun ve şikayetlerimize dilekçe yazarak çözüm aramak, etkili bir vatandaşlık örneğidir.

DİLEKÇE HAKKI (1982 ANAYASASI - MADDE 74)

Vatandaşlar ve karşılıklı esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

2. ÖĞRENME ALANI: KÜLTÜR ve MİRAS

DESTAN VE YAZITLARDA TÜRKLER (2. öğrenme alanı-1.kazanım)

Türklerin bilinen ilk yurdu Orta Asya'dır. Orta Asya batıda Hazar Denizi, doğuda Kingan Dağları, kuzeyde Altay Dağları, güneyde ise Tibet Platosu ve Hindukuş Dağları arasında yer alır. Bu coğrafyada Türkler, İslamiyet'ten önce **Hun, Kök Türk ve Uygur** gibi devletler kurmuştur.

Orta Asya'nın Özellikleri:

- Coğrafi özellikler, bozkır kültürünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
- Çadır, kilim ve demir bu kültürün önemli unsurlarındandır
- Halı, konargöçer yaşam tarzının vazgeçilmez eşyasıdır.
- Konargöçer bir hayat tarzı yaşamakta ve daha çok hayvancılık ile uğraşmaktaydılar.
- Türkler için "at" çok önemlidir ve ilk defa evcilleştirilmiştir.
- Gök Tanrı inancı vardır. Ölümünden sonra hayata inanılır.
- Toplumun en küçük birimi aile idi. Aileler sülaleleri, sülaleler boyları, boylar milleti, millet de devleti oluştururdu.

Kurgan: Eski Türklerde ölen kişinin değerli eşyalarıyla birlikte gömüldüğü mezara kurgan denir.

Yuğ: Eski Türklerde cenaze töreni ve cenazede ağıt yakılmasına yuğ denir.

Töre: Örf ve adetlerle belirlenen sözlü hukuk kurallarıdır.

Kut: Hükümdara devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiği inancıdır.

Kurultay (toy): İlk Türk devletlerinde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı **meclistir.**

Hatun: Kağan'ın eşi

Balbal: Mezarların üstüne öldürdükleri insan sayısı kadar insan şeklinde dikilen taşlardır.

Orta Asya'dan Göçlerin Nedenleri:

- Nüfusun artması ve otlakların azalması
- Salgın hastalıklar
- İklimin kurak olması, kışın şiddetli geçmesi
- Komşu devletlerin saldırıları ve kendi aralarındaki mücadeleler

ASYA HUN DEVLETİ (M.Ö 220-MS 216)

- ◆ Tarihte bilinen **ilk Türk devletidir.**
- ◆ Teoman tarafından kurulmuştur.
- ◆ Teoman Türk boylarını tek bir yönetim altında toplamıştır.
- ◆ Teoman döneminde Çinliler Türk akınlarını önlemek için **Çin Seddi'ni** yaptırdılar.
- ◆ Devlet en parlak dönemini Metehan döneminde yaşamıştır.
- ◆ Mete günümüz ordusunda kullanılan **onlu sistemi (10'lu Sistem)** kurdu.
- ◆ **Oğuz Kağan** destanındaki Oğuz'un **Metehan** olduğu sanılmaktadır.

BİLGİ NOTU: Türkler, tarihte **demir** madenini **ilk işleyen milletlerdendir**. Başlıca mesleklerinden biri madencilik olan Türkler; savaş aletleri, tabaklar, maşrapalar, heykeller vb. eşyalar yapmışlardır.

GÖKTÜRK DEVLETİ (552-745):

- ✿ Tarihte **Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir**.
- ✿ Bumin Kağan tarafından kurulmuştur.
- ✿ 630 yılında yıkıldı, 681 yılında Kutluk Kağan 2. Göktürk Devleti'ni kurdu.
- ✿ Hükümdar Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin ve vezir Tonyukuk adına **Orhun Yazıtı (kitabe)**'ları dikildi.
- ✿ **Orhun Yazıtları** Türk tarihinin ve edebiyatının **ilk yazılı belgeleridir**.
- ✿ **Orhun Yazıtları** 38 harften oluşur, Orhun alfabesi ile yazılmıştır. **Günümüzde Moğolistan sınırları içindedir**.
- ✿ **Ergenekon Destanı** Göktürlere aittir.

UYGUR DEVLETİ (745-840):

- Bilge Kül Kağan tarafından kuruldu.
- Devletin merkezi Karabalasagundur.
- Türk tarihinde **yerleşik hayata geçen ilk uygarlıktır**.
- İlk Türk mimari eserler olan saraylar ve tapınaklar bu dönemde yapılmıştır.
- Resim, minyatür, heykel türü eserleri oluşturmuşlardır.
- **Kağıt ve matbaayı kullanan ilk uygarlıktır**.
- 18 harften oluşan Uygur alfabesini kullanmışlardır.
- Eşyayı kiraya verme, ortaklık kurma, iş sözleşmesi senedi gibi hukuki olayları gerçekleştirdiler.
- Posta teşkilatı, vergi sistemleri kurmuşlardır.
- **Maniheizm** dinini benimsemeleri **Türklük ve savaşçılık özelliklerinin yok olmasına** neden olmuştur.
- **Türeyiş ve Göç Destanı** Uygurlara aittir.

İSLAMİYET'İN DOĞUŞU VE DEĞİŞİM (2. öğrenme alanı-2.kazanım)

İSLAMİYET'İN DOĞUŞU

İslam'dan Önce Arabistan'ın Durumu

- 🌍 Mekke'de birden çok kabile vardı.
- 🌍 Kabileler arasında birlik yoktu, savaş vardı. Putperestlik yaygındı, Musevilik Hıristiyanlık ve Mecusilik (ateşe tapma) diğer dinlerdi.
- 🌍 İnsanlar arasında toplumsal farklılıklar vardı, insanlar alınıp satılıyordu, kız çocuklara ve kadınlara değer verilmiyordu.
- 🌍 Arap toplumu göçebe (bedevi) ve yerleşik olarak ikiye ayrılıyordu.

Hız. Muhammed 571 yılında **Mekke'de** dünyaya geldi. Bu dönemde Mısır, Suriye, Anadolu ve Doğu Avrupa'da Doğu Roma İmparatorluğu, İran'da Sasani İmparatorluğu, Türklerin çoğunlukla yaşadığı **Orta Asya'da Kök Türk Devleti** bulunuyordu.

BİLGİ NOTU: İslam'dan önce medeni açıdan geri, toplumda ahlaki çöküntü olduğu için o döneme **"Cahiliye Çağı"** adı verilmiştir.

Hilfu'l-Fudûl (Erdemliler Topluluğu): Aralarında Hız. Muhammed'in de bulunduğu Mekke'nin ileri gelenlerinin oluşturduğu topluluğa verilen addır. Bu topluluk **Mekke'de zulme uğramış mazlumlara yardım etme ve zalimlerle mücadele etme** kararı aldı.

Haniflik: Hz İbrahim'in inandığı, puta tapmayan, haksızlık yapmayan insanların inandığı inançtır.

Hicret (632): Mekkeli Müslümanların, eziyet sonucu peygamberimizle birlikte Mekke'den Medine'ye göç etmelerine hicret denir.

Mekke'den Medine'ye göç edenlere **muhacir**; Medine'de muhacirleri karşılayan müslümanlara **ensar** denir.

Hicretin Sonuçları:

- ✓ İslamiyet hızla yayılmıştır.
- ✓ Medine'de **İslam Devleti** kuruldu.
- ✓ Müslümanlar Mekkeliler karşısında **siyasi güç** haline geldi.
- ✓ Hz Ömer döneminde uygulamaya konan **Hicri takvimin** başlangıcı kabul edilmiştir.

Medine Sözleşmesi: Hz. Peygamber **Müslüman, Yahudi ve Medineli putperestleri** bir araya getirerek Medine Sözleşmesi'ni yaptı. Bu sözleşme, ahlak ve adalet ilkeleri açısından oldukça önemlidir.

Medine Sözleşmesi'nin bazı maddeleri şunlardır:

- Müslüman ve Yahudi topluluklar barış içerisinde yaşayacaklardır.
- Medine'nin savunması birlikte yapılacaktır.
- Yahudiler dinlerini yaşamakta serbest olacaktır.
- Müslümanlar ve Yahudiler, kendileri dışında bir topluluk ile yaşanacak anlaşmazlıkta birbirlerinin yanında yer alacaktır.
- Yahudiler ve Müslümanlar arasında yaşanabilecek anlaşmazlıklarda Hz. Muhammed hakem olarak kabul edilecektir.

DÖRT HALİFE DÖNEMİ (632-661)

Halife: Müslümanların din ve devlet başkanı olan kimselere halife denir.

Dört Halife: 1- Hz. Ebubekir, 2- Hz. Ömer, 3- Hz. Osman 4- Hz. Ali

Dört halife seçimle iş başına geldiği için bu dönem Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılmıştır.

Hız Ebubekir Dönemi (632-634):

- ◆ **Kurani Kerim kitap haline getirildi.**
- ◆ Arap Yarımadası dışında ilk fetihler yapıldı. Suriye'nin fethine başlandı.
- ◆ Yalancı peygamberler ortadan kaldırıldı.

Hz Ömer Dönemi (634-644):

- ✚ Suriye, Filistin, İran, Irak fethedilerek müslümanlar Türklerle komşu oldular.
- ✚ Ülke illere ayrılarak iller valiler tarafından yönetilmiştir.
- ✚ Adliye teşkilatı kurularak illere kadılar tayin edilmiştir.
- ✚ **Hicri takvim kabul edilmiştir.**

Hz Osman Dönemi (644-656):

- İlk İslam donanması kurularak Kıbrıs alınmıştır.
- **Kurani Kerim çoğaltılarak diğer şehirlere gönderilmiştir.**
- İslam'da ilk karışıklıklar başladı.
- Tunus ve Trablus alınarak Kuzey Afrika fethedilmiştir.

Hz Ali Dönemi (656-665):

- ✚ İç karışıklıklar arttı, Cemel ve Siffin Savaşı yapıldı.
- ✚ Devletin merkezi Medine'den Kufe'ye taşınmıştır.
- ✚ Müslümanlar arasında ayrılıklar başladığı için fetihler durmuştur.

EMEVİLER (661-750)

- ✚ Muaviye tarafından Şam'da kuruldu.
- ✚ Doğuda Horasan, batıda Tunus ve Cezayiri alarak Kuzey Afrika'ya ilerlemişlerdir.
- ✚ Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Avrupa'da İspanya'yı fethettiler, **Endülüs Emevi Devleti'ni kurdular.**
- ✚ Emeviler halifeliği saltanat (babadan oğula geçiş) haline getirdiler.
- ✚ Arap olmayanlara kötü davrandılar, İslamiyeti baskı (kılıçla) yoluyla kabul ettirmeye çalışarak **Arap milliyetçiliği yaptılar.**
- ✚ Yönetimden memnun olmayan halk ayaklanarak devleti yıktı, yerine **Abbasi Devleti kuruldu.**

BİLGİ NOTU: Emevi Devleti yıkıldıktan sonra İspanya'da Endülüs Emevi Devleti kuruldu (756-1031). Endülüs Emevileri, Avrupa'yı eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında etkiledi.

ABBASİLER (750-1258)

- ▶ Hz Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan olanlar tarafından Bağdat'ta kuruldu.
- ▶ Emeviler gibi ırk ayrımı yapmayarak başta Türkler olmak üzere tüm müslümanlara eşit davrandılar. **Türlere iyi davranmaları Türklerin İslamiyet'e girmesini kolaylaştırdı.**
- ▶ Bağdat, bilim ve sanat merkezi olmuştur. Yunanca ve Latince eserler Arapça ve Farsçaya çevrilmiştir.
- ▶ Türkler devlet yönetiminde görev aldılar. Türk askeri ve aileleri için **Samarra** şehrini kurdular.

Talas Savaşı (751):

Türkler ve Abbasiler birlikte Çin'e karşı **751** yılında **Talas** Nehri kıyısında **Çin'i** yendiler. Talas Savaşı ile **Türkler gruplar halinde müslüman olmaya** başladılar.

Avasım: Türkler için Bizans'a karşı devletin sınırlarını korumak için yapılan şehirlere.

İSLAMİYET VE TÜRKLER (2. öğrenme alanı-3.kazanım)

Türklerin İslamiyeti Kabul Etmesini Kolaylaştıran Nedenler:

- İslamdan önceki Çok Tanrı inancında tek tanrı, cennet, cehennem gibi kavramların İslam'la benzerlik göstermesi
- Türklerle müslüman tüccarların yaptıkları ticarete müslümanların İslam dinini tanıtmaları
- İslamdaki gaza düşüncesinin Türklerin Savaşçılık özelliği ile benzer olması
- Türklerdeki ölümden sonraki hayata inanmanın İslamiyetle benzer olması

KARAHANLILAR (840-1212)

- Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kuruldu. (840)
- **İlk müslüman Türk devletidir.**
- Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabulü ile Müslüman Türk devleti haline geldiler.
- Karahanlılar **Türkçe'yi resmi dil** olarak kabul etmişlerdir.
- Karahanlıların İpek Yolu üzerinde tüccarları konaklaması için yaptıkları **kervansaraylar ticaretin gelişmesini sağlamıştır.**

GAZNELİLER (963-1187)

- Alptekin tarafından Gazne'de kuruldu.
- **Gaznelilerin en parlak dönemi Sultan Mahmut dönemidir.**
- Gazneli Mahmut Hindistan'a 17 sefer düzenleyerek İslam'ı yaymış ve Hindistan'ın zenginliğini ülkesine getirmiştir.
- **Gazneli Mahmut Sultan ünvanını kullanan ilk hükümdardır.**
- 1040 yılında Selçuklular ve Gazneliler arasında yapılan **Dandanakan Savaşı** ile Gazneliler dağılmaya başlamıştır.
- Biruni, Firdevsi gibi şairleri Sultan Mahmut Sarayı'nda toplamıştır.

BİRÜNİ: Fizik, astronomi, tıp, eczacılık ile ilgili çalışmalar yapmıştır. **Gazneli Mahmut** Biruni için "**sarayının en değerli hazinesi**" demiştir. "**El Hind**" adlı eseri yazmıştır.

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040-1157)

- **Çağrı Bey** tarafından Gazneliler ile yapılan **Dandanakan Savaşı'ndan** sonra kurulmuştur.
- Selçuklular **1015** yılından itibaren **Anadolu'ya akınlar düzenleyerek Anadolu'yu tanıma fırsatı bulmuşlardır.**
- **1048** yılında **Bizans'la ilk yapılan savaş olan Pasinler Savaşını** yapmışlardır.
- **1071** yılında Bizans'la yapılan **Malazgirt Savaşı** ile **Anadolu'nun kapıları Türklere** açılmıştır.
- Melikşah döneminde en parlak dönemini yaşamıştır.
- **1141'de** Karahitay Moğollarıyla yapılan **Katvan Savaşı** ile **Büyük Selçuklular yıkılma sürecine** girmiştir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yönetim alanındaki değişiklikler:

- ◆ İslam öncesinde görülen kurultay, **divan** adı verilen bir meclise dönüştü.
- ◆ Hükümdarlar halife tarafından onaylanmaya başladı.
- ◆ Halife adına **hutbe** okutulmaya başladı.
- ◆ Paraların üzerine **halifenin ismi** yazıldı.
- ◆ Hükümdarlar **İslami isim ve unvanlar** aldılar.
- ◆ İlk Türk-İslam devletlerinde yöneticilerin kendi adlarına hutbe okutmaları bağımsızlığın bir göstergesi olarak kabul edildi. Bu anlayış sonraki Türk-İslam devletlerinde de devam etti.

Karahanlılar Döneminde Önemli Eserler Ve Özellikleri

ESER ADI	YAZARI	ÖZELLİKLERİ
Divan-ı Lügat-it Türk (Türk Dilleri Sözlüğü)	KAŞGARLI MAHMUT	--- Türk dilinin zenginliği ve güzelliğini göstermek --- Araplara Türkçe'yi öğretmek --- Arapçanın Türkçeden üstün olmadığını belirtmek için yazılmıştır.
Kutadgu Bilig (Mutluluk veren bilgi)	YUSUF HAS HACİP	--- İnsanlara mutlu olmanın yolunu göstermek --- Hükümdarlara devlet yönetimi ile ilgili bilgi vermek
Divanı Hikmet	AHMET YESEVİ	--- İslamiyet'i Türklere öğretmek
Atabetül' Hakayık	EDİP AHMET YÜKNEKİ	--- Şiirlerle ahlaki öğütler vermek için yazılmıştır.

ÖNEMLİ DEVLET ADAMLARI

TUĞRUL BEY: 1040 yılında Dandanakan Savaşı ile devleti kurmuştur. Yaptığı fetihlerle ülkesini genişletti. Anadolu'nun Türk yurdu olması için uğraştı. Abbasi halifesi ile iyi ilişkiler kurdu. İslam dünyasının koruyuculuğunu yaptı.

NİZAMÜLMÜLK: Selçuklu veziri Nizamülmülk kendi adını taşıyan **Nizamiye Medreseleri'ni** kurmuştur. Ayrıca Nizamülmülk **Siyasetname** adlı eseri yazmıştır. **Devletin yönetiminin nasıl yapılması gerektiğini** bu eserinde anlatmıştır.

ALPARSLAN: Amcası Tuğrul Bey'in başlattığı Anadolu akınlarını devam ettirdi. Bizans'la 1071 yılında **Malazgirt Savaşı'nı** yaparak **Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştır.**

MELİKŞAH: Gazneliler ve Karahanlılar ile mücadele etmiş, Nizamülmülk'e Nizamiye Medreselerini kurdurtmuştur. Rasathane (gözlemevi) kurdurarak gök cisimlerini incelemiştir. **Celali Takvimini** yaptırmıştır. **Devleti'ni en parlak şekilde ve zengin** olarak yaşatmıştır.

YENİ YURT ANADOLU (2. öğrenme alanı-4.kazanım)

Anadolu'ya Göçlerin Sebepleri:

- ❖ Nüfusun artması
- ❖ Otlakların azalması
- ❖ Devletler arası arasındaki mücadeleler
- ❖ Anadolu'da Türklere karşı koyacak bir devletin olmaması
- ❖ Anadolu'da geniş çayırlikların olması

Pasinler Savaşı: Büyük Selçuklularla Bizans arasında Erzurum yakınlarındaki Pasinler Ovasında yapıldı. Selçuklular kazandı. **Pasinler Savaşı'nın önemi: Bizans'la yapılan ilk savaştır.**

Malazgirt Savaşı'nın Sonuçları:

- 🏰 Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı.
- 🏰 Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladı.
- 🏰 Anadolu'da ilk Türk beylikleri kurulmaya başladı.
- 🏰 Bizans Avrupalı devletlerden yardım isteyince Haçlı Seferleri başladı.
- 🏰 Selçuklu Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.

ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ

Beylik Adı	Kurucusu	Kurulduğu Yer	Özellikleri
SALTUKLULAR	Ebul Kasım	Erzurum ve çevresi	Anadolu'da kurulan ilk beyliktir .
DANIŞMENTLİLER	Danişment Ahmet Gazi	Tokat, Sivas, Kayseri, Malatya	Anadolu'da ilk medrese (Yağıbasan Medresesi)'yi yaptılar.
MENGÜCEKLER	Mengücek Gazi	Erzincan ve çevresi	Divriği Ulu camii en önemli eseridir.
ARTUKLULAR	Artuk Bey	Diyarbakır, Mardin, Hasankeyf	Dünyadaki en büyük taş kemerli köprü olan Malabadi Köprüsü'nü yaptılar.
ÇAĞA BEYLİĞİ	Çaka Bey	İzmir	İlk Türk denizciliği yapan beyliktir.

Anadolu'da Kurulan İlk Türk Devletlerinin Türk Tarihindeki Önemi:

- ◆ Anadolu'nun Türkleşmesi ve islamlaşmasını sağladılar.
- ◆ Anadolu'yu yaptıkları eserler, kurdukları şehirlerle bayındır hale getirdiler.
- ◆ Türk İslam kültürünü yaydılar.

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ: (1075-1308)

Anadolu Selçuklu devleti 1077 yılında **Kutalmışoğlu Süleyman Şah** tarafından **İznik'te** kurulmuştur.

Hükümdarlar ve Faaliyetleri

I. KILIÇ ARSLAN (1092-1107) : Batıdan gelen **I. Haçlı Seferi'ne** karşı koymaya çalıştı. Anadolu Türk siyasi birliğini kurmak için mücadele etti. **Çaka Beyliği'ne** son verdi.

I. İZZETTİN MESUD (1116-1155): II. Haçlı Seferi'nde Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Sultan Mesud Dönemi'ne kadar Anadolu, Romalılar ülkesi anlamına gelen Romania adıyla anılırdı. Bu dönemle birlikte **Anadolu Türkiye olarak anılmaya** başladı.

II. KILIÇ ARSLAN (1155-1192) : **Danişmendliler'in egemenliğine son vererek** Anadolu'da Türk birliğini kurma yolunda büyük adım attı. **Miryokefalon'da Bizans'ı yenerek** Anadolu'nun Türk yurdu olmasını sağladı. Yaşlılığı döneminde **ülke topraklarını on bir çocuğu arasında paylaştırdı**. Bu durum **merkezî otoriteyi zayıflattı**.

I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV 1. Dönemi (1192-1196) 2. Dönemi (1205-1211) : Samsun'u Rum tehditlerinden kurtararak uluslararası **Karadeniz ticaret yolunun güvenliğini sağladı**. Avrupa ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerinin uğrak yeri olan **Antalya'yı fethetti**. Böylece Selçuklular, Avrupalılarla ticari ilişkilere girip anlaşmalar yaptılar.

I. İZZEDDİN KEYKAVUS (1211-1220): Kıbrıs kralı ile ticari anlaşmalar imzaladı. Deniz ticaretini daha da geliştirmek için **Sinop'u fethetti**. Böylece kendisine Galip Sultan unvanı verdi.

HAÇLI SEFERLERİ:

11. ve 12. yüzyılda Avrupalı Hıristiyanların Kudüs'ü, müslümanlardan almak ve İslam dünyasının zenginliklerini ele geçirmek için yaptıkları seferlere Haçlı Seferleri denir.

Haçlı Seferleri'nin Sebepleri:

a) Siyasi Sebepler:

- ✿ Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi
- ✿ Şövalyelerin macera arzusu
- ✿ Soyluların Derebeylik kurmak istemesi

b) Ekonomik Sebepler:

- ✚ Doğunun zenginliklerini ele geçirmek istemesi
- ✚ Avrupa halkının yoksulluk içinde olması
- ✚ Önemli ticaret yollarının Müslümanların elinde olması

c) Dini Sebepler:

- Kudüs'ün müslümanların elinde olması
- Sefere katılanların cennete gireceklerini vadetmeleri
- Katolik kilisesinin tüm Hıristiyanları kontrol etmek istemesi

Haçlı Seferleri:

- ➡ **I.Haçlı Seferi:** Haçlılar Kudüs'ü ele geçirip Urfa, Antakya'da kontluk kurdular. Türkiye Selçuklu Devleti **başkentini Konya'ya taşımıştır.**
- ➡ **II.Haçlı Seferi:** Selçuklu sultanı I.Mesut haçlıları bozguna uğrattı.
- ➡ **III.Haçlı Seferi:** Kudüs'ü ele geçirmek için yapıldı, haçlılar yenildiler.
- ➡ **IV.Haçlı Seferi:** Haçlılar İstanbul'u işgal ederek Latin İmparatorluğu kurdular.

Haçlı Seferleri'nin Sonuçları:

a) Dini Sonuçlar:

- Avrupa'da din adamlarına ve kiliseye duyulan güven azaldı.
- Skolastik (baskıcı) düşünce zayıfladı.

b) Siyasi Sonuçlar:

- ◆ Türklerin Avrupa'daki ilerleyişi durdu.
- ◆ Türklerin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.

c) Ekonomik Sonuçlar:

- ✚ Doğu-Batı ticareti gelişti.
- ✚ Akdeniz limanları önem kazandı.

d) Sosyal (toplumsal) Sonuçlar:

- Avrupa'da derebeylik (feodalite) zayıfladı.
- Halk arasındaki sınıf farkı azaldı.

e) Teknik Sonuçlar:

- ➡ Pusula, barut, kağıt gibi buluşlar Avrupa'ya taşındı. Aynı zamanda **teknolojik sonuçtur**

Miryokefalon Savaşı: (1176)

II. Kılıçarslan zamanında 1176 yılında yapılan ve Türkleri Anadolu'dan atmak isteyen Bizans bu savaşta yenildi.

Miryokefalon Savaşı'nın Sonuçları:

- **Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşerek Anadolu'nun ebedi Türk yurdu olduğu belgelendi.**
- Türklerin Anadolu'dan atılmayacağı kesinleşti.
- Bizanslılar savunmaya, Türkler saldırıya geçmiştir.

Kösedağ Savaşı: (1243)

1243 yılında Moğollarla Selçuklular arasında yapılan savaşta Selçuklu ordusu yenilgiye uğradı.

Kösedağ Savaşı'nın Sonuçları:

- ✓ **Moğollar, Anadolu'yu işgal etmiş, Türkiye Selçuklu Devleti zayıflamış, yıkılma sürecine girmiştir.**
- ✓ Anadolu Selçuklu Devleti zayıflayınca Anadolu'da bağımsız beylikler kuruldu.
- ✓ Anadolu'daki bilim, sanat, ticaret merkezleri yıkılmış, kültürel gelişmeler durmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yaptığı Faaliyetler:

- Cami, medrese, hastane, yol, köprü, kervansaraylar inşa ettiler.
 - Ticaret yollarında tüccarların ve yolcuların dinlenmesi için kervansaraylar yaptılar.
- Kervansarayların yapılma amacı; ticareti geliştirmektir.**
- Alanya, Sinop, Suğdak gibi önemli şehirleri alarak deniz ticaretini geliştirdiler.

Türkiye Selçuklu Devleti döneminde yapılan sosyal tesisler

Medrese: Selçuklu ve Osmanlı Devletinde orta ve yüksek öğretimin yapıldığı eğitim kurumlarına denir. **Günümüzdeki karşılığı Üniversite veya Yüksek okul'dur.**

İmarethane: Selçuklu ve Osmanlı Devletinde yoksullara ve medrese öğrencilerine yemek ve yiyecek dağıtan hayır kurumuna denir. **Günümüzdeki karşılığı Aşevi'dir.**

Darüşşifa: Selçuklu ve Osmanlı Devletinde Sağlık hizmeti verilen ve bu amaçla gerektiğinde hastaların yatarak tedavi oldukları kuruma denir. **Günümüzdeki karşılığı hastane'dir.**

Bedesten: İçinde kumaş, mücevher, silah ve benzeri değerli eşyanın satıldığı kapalı çarşıya denir. **Günümüzdeki karşılığı kapalı çarşı'dır.**

Anadolu'nun Türkleşmesine Katkı Sağlayan Şahsiyetler:

- Mevlana Celaleddin Rumi
- Hacı Bektaş Veli
- Yunus Emre
- Ahi Evran

MEDENİYETE YÖN VEREN YOLLAR (2. öğrenme alanı-5.kazanım)

Türklerin Kullandığı Ticaret Yolları:

➤ **İpek Yolu:** Çin'den başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan tarihi ticaret yoluna İpek yolu denilmektedir.

Adını Çin'den gelen başlıca mal olan ipekten alan İpek yolu doğuyu batıya ulaştıran önemli bir yoldur. **Bu yol doğu batı arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kurulmasında köprü vazifesi görmüştür.**

İpek yolunda ipeğin yanı sıra baharat, değerli taşlar, kürk, tahıl, cam, bal, yağ gibi ürünler de taşınmıştır. Türk, Rus, İngiliz, İtalyan ve İranlı tüccarlar, bu malları alıp İslam ülkelerine ve Anadolu üzerinden Avrupa'ya satmışlardır. Böylelikle Avrupalılar doğu kültürüne ait porselen, ipek gibi öğeleri tanımış ve bu ürünleri günlük hayatlarında kullanmaya başlamışlardır.

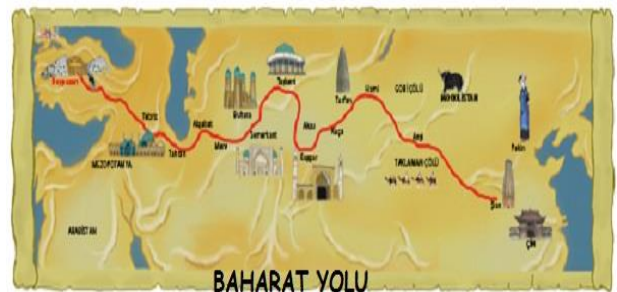
Tarihte birçok devlet (Hunlar Çin ile, Köktürkler Bizans ve Sasanilerle) bu yola sahip olmak için savaşmışlardır.

➤ **Baharat Yolu:** Avrupa'ya baharat taşıyan yoldur. **Hindistan** ve Seylan'dan **Kızıldeniz**'deki Akabe Körfezi'ne Yemen ve **Basra Körfezi'ne** giden yoldur. Baharat Yolu'nu kullanan tüccarlar, elçiler ve seyyahlar kendi kültürlerine ait yemekleri, baharatlardan yapılmış esans ve ilaçları başka kültürlerle de öğretmişlerdir. Bu yolu kullananlar seyahatleri boyunca öğrendikleri gelenekleri ve satın aldıkları ürünleri kendi memleketlerine de tanıtmışlardır. Bu durum Baharat Yolu'nun kültürel etkileşimi de sağladığının ispatı olmuştur.

Coğrafi keşiflerle yeni yollar bulununca Baharat Yolu önemini yitirdi.

İpek Yolu Haritası

Baharat Yolu haritası

➤ **Kral Yolu:** Lidyalıların başkenti Sard'dan başlayan İran'ın Susa kentine kadar devam eden yoldur.

Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'dan geçen kara ve deniz ticaret yollarına hâkim olmak istemiştir. Gümrük vergilerini artırmayı hedefleyen Türkiye Selçuklu devleti önemli ticaret limanları olan Alanya, Antalya, Samsun ve Sinop gibi şehirleri fethetmiş, komşu ülkelerle ticaret anlaşmaları yapmıştır. **Ülkedeki ticaret yollarının cazibesi artırmak için tüccarların mallarını ve canlarını sigortalamış, yollar üzerine günümüzdeki karakollara benzeyen derbentler ve kervansaraylar (hanlar) inşa etmiştir. Bu sayede ülke ekonomisi hızla gelişmiştir.**

Kervansaraylar dil, din, renk farkı gözetmeksizin tüm tüccarların konaklayabileceği dinlenme alanlarıdır. Yüksek duvarlarla çevrili kervansaraylarda askerî birlikler de bulundurulmuştur. Böylelikle tüccarların malları, canları ve hayvanları güvence altına alınmıştır. Aynı zamanda tüccarlara tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler verilmiştir. Hatta bazı kervansaraylarda hekim ve eczane bile yer almıştır.

3. ÖĞRENME ALANI: İNSANLAR, YERLER ve ÇEVRELER

DÜNYANIN NERESİNDEYİM? (3.öğrenme alanı-1.kazanım)

Paralel: Ekvatora paralel birer derecelik açılarla çizilen doğudan batıya uzanan hayali çizgilere paralel denir.

Paralellerin Özellikleri:

- Başlangıç paraleli ekvatordur (0 derece). Ekvator en büyük paralel dairesidir. Kutup noktalarına eşit uzaklıktadır.
- Ekvator'un kuzeyinde 90 ve güneyinde 90 olmak üzere toplam 180 paralel vardır.
- İki paralel arasındaki uzaklık eşittir ve 111 kilometredir.
- Paralellerin boyları dünyanın şeklinden dolayı Ekvatordan kutuplara doğru kısalır, kutuplarda nokta halini alır.

Meridyen: Bir kutup noktasından başlayarak diğer kutup noktasında sona eren, ekvator ve paralel dairelerini dik kesen yaylara meridyen denir.

Meridyenlerin Özellikleri:

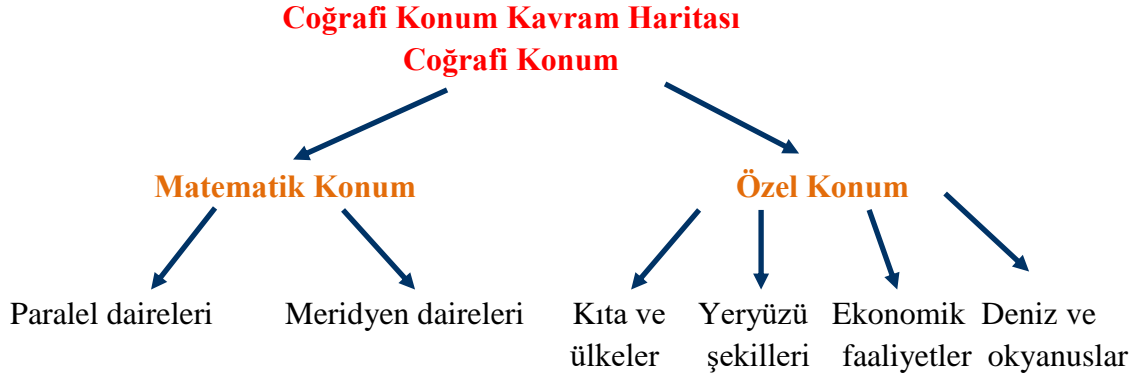
- Başlangıç meridyeni İngiltere'nin başkenti Londra'daki Greenwich (Grinich) gözlemeviden geçen meridyen kabul edilir ve 0 derece ile gösterilir.
- Başlangıç meridyeninin 180 doğusunda 180 batısında toplam 360 meridyen yayı vardır.
- Meridyenlerin uzunlukları birbirine eşittir ve yarım daire şeklindedir.
- İki meridyen arası mesafe ekvator da 111 kilometredir, kutuplara doğru azalır.
- İki meridyen arasında 4 dakikalık zaman farkı vardır.
- Aynı meridyen üzerindeki tüm noktalarının yerel saatleri aynı olur.

Coğrafi Konum: Herhangi bir yerin dünya üzerindeki bulunduğu yere coğrafi konum denir.

Coğrafi Konum Çeşitleri:

1- Matematik (mutlak) Konum: Bir yerin ekvator ve başlangıç meridyenine olan uzaklığına matematik konum denir.

2- Özel (göreceli) Konum: Bir yerin denizlere, okyanuslara, kıtalara, komşu ülkelere, yeryüzü şekillerine ve ekonomik faaliyet bölgelerine göre konumuna özel konum denir.

Türkiye'nin Coğrafi (Matematik) Konumunun Sonuçları:

➔ Türkiye **36- 42** derece kuzey paralelleri (**KP**); **26- 45** derece doğu meridyenleri (**DM**) arasında yer alır.

- ➔ Ekvator'un kuzeyinde, kuzey yarımkürededir.
- ➔ Başlangıç meridyeninin doğusunda yer alır.
- ➔ Orta kuşakta yer alır, dört mevsim belirgin yaşanır.
- ➔ Kuzeyi ile güneyi arasında 6 paralel; doğusu ile batısı arasında 19 meridyen farkı vardır.

Jeopolitik konum: Bir yerin matematik(mutlak) ve Özel (göreceli) konumunun ülkeler arasındaki siyasi ilişkilere yansımalarıdır.

Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Sonuçları:

- ✿ Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer almaktadır.
- ✿ Üç tarafı denizlerle çevrilidir.
- ✿ Asya ile Avrupa kıtaları arasında köprü konumundadır.
- ✿ Zengin doğal kaynaklara sahiptir.
- ✿ İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahiptir.
- ✿ Avrupa ülkeleriyle Ortadoğu'daki zengin petrol ülkeleri arasında bulunur.
- ✿ Yükseklik fazladır, batıdan doğuya gidildikçe yükseklik artar, sıcaklık düşer.

Kıta: Etrafı deniz ve okyanuslarla çevrili büyük kara parçalarına kıta denir.

Kıtaların Adları (Büyükten Küçüğe):

- 1- Asya 2- Afrika 3- Kuzey Amerika 4- Güney Amerika
5- Antarktika 6- Avrupa 7- Avustralya (Okyanusya)

Okyanus: Kıtalar tarafından birbirinden ayrılan büyük su kütlelerine okyanus denir.

Okyanusların Adları (Büyükten Küçüğe):

- 1- Büyük Okyanus 2- Atlas Okyanusu 3- Hint Okyanusu

ÜLKEMİN GÜZELLİKLERİ HARİTADA (3.öğrenme alanı-2.kazanım)

Yüzey Şekilleri İle İlgili Kavramlar:

Dağ: Çevresine göre yüksekte kalan, tabandan zirveye doğru yamaçları eğimli yeryüzü şekillerine dağ denir.

Akarsu: Yeryüzünde belirli bir eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan sulara denir.

Körfez: Denizin, karanın içine doğru sokulduğu büyük girintilere körfez denir.

Yarımada: Üç tarafı sularla çevrili, bir tarafı karayla bağlantılı yeryüzü şekline yarımada denir.

Burun: Kara parçalarının denizin içine doğru uzanmış bölümleridir.

Boğaz: İki denizi birbirine bağlayan dar su geçitleridir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları

Doruk: Dağların en yüksek yerlerine doruk denir.

Plato (Yayla): Akarsular tarafından yarılmış yüksek ve geniş düzlüklere plato (yayla) denir.

Vadi: Akarsuların yataklarını derinleştirerek oluşturduğu "U" veya "V" şeklindeki uzun oluklara vadi denir.

Ova: Çevresine göre alçakta olan geniş düzlüklere ova denir.

Deniz: Okyanusların karaların içlerine doğru girmiş kollarına deniz denir.

Göl: Karalar üzerindeki dört tarafı kapalı çukurlardaki su birikintilerine göl denir.

Ada: Dört tarafı sularla çevrili kara parçasına ada denir.

Not: Karadeniz ve Akdeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel; Ege Bölgesi'nde kıyıya dik uzanır. Yükseltisi en az olan bölge Marmara; En fazla olan bölge Doğu Anadolu'dur.

İklimin Etkileri Kavram Haritası

İklim Tiplerinin Dağılımını Etkileyen Faktörler:

1- Ekvatora Olan Uzaklık: Ekvatordan uzaklaştıkça sıcaklık azalır. Türkiye ekvatora kutuplardan daha yakın olduğu için Türkiye ılıman iklim kuşağındadır. Ülkemizin güneyi ekvatora yakın olduğu için daha sıcaktır.

2- Dağların Uzunluğu: Dağların kıyıya paralel yada dik olması iklimi etkiler. Karadeniz ve Akdeniz'de dağlar kıyıya paralel uzandığı için deniz iklimi iç bölgelere ulaşamaz. Ege Bölgesi'nde dağlar denize dik uzandığı için deniz iklimi iç kesimlere ulaşır.

3- Karasallık: Karalar erken ısınır, erken soğur; denizler geç ısınır, geç soğur. Bu durum kıyılarda ikliminin ılık olmasını sağlar.

4- Yükselti: Türkiye yüksek bir ülkedir, ortalama yükseltisi 1132 metredir. Her 200 metrede sıcaklık 1 derece düşer.

5- Bakı: Dağların güneş ışınlarına göre durumuna bakı denir. Ülkemizde dağların güney yamaçları kuzey yamaçlarından daha çok ısınır.

6- Rüzgarlar: Rüzgarlar geldikleri yerin sıcaklığını taşırlar, sıcak yerlerden gelen rüzgarlar sıcaklığı artırırken; soğuk yerlerden gelen rüzgarlar sıcaklığı azaltır. Ülkemizde güneyden esen rüzgarlar sıcaklığı yükseltirken, kuzeyden esen rüzgarlar sıcaklığı düşürür.

TÜRKİYE'DE GÖRÜLEN İKLİMLER

İklim Adı	Özellikleri	Görüldüğü Yerler
KARADENİZ İKLİMİ	--- Yazlar serin, kışlar ılıktır. --- En fazla yağış sonbaharda görülür. --- Dört mevsim yağışlıdır. --- Bitki örtüsü ormandır.	Karadeniz kıyısı boyunca
AKDENİZ İKLİMİ	--- Yazları sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. --- En fazla yağış kış aylarında görülür. --- Kışın don olayı görülmez. --- Seracılık yaygın yapılıdır. --- Bitki örtüsü makidir.	Akdeniz, Ege, Marmara Bölgeleri ve çevresi
KARASAL İKLİM	--- Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. --- En çok yağış ilkbaharda görülür. --- Ülkemizde en yaygın görülen iklim tipidir. --- Doğal bitki örtüsü kısa boylu otlardan oluşan bozkırdır.	İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri

Dünyadaki Bazı İklimler:

1- Çöl İklimi: Gündüz çok sıcak, gece çok soğuktur. Kum fırtınalarından korunmak için uzun elbise giyilir, çadırlarda ve göçebe yaşam vardır, su olmadığı için **geçim kaynağı hayvancılıktır**. En çok **deve** beslenir. Deve ulaşım ve taşımacılıkta kullanılır.

2- Kutup İklimi: Kutuplarda görülür, yaz-kış çok soğuktur. Yıllık ortalama sıcaklık -30 0C ile -35 0C arasında seyrederek. Soğuktan korunmak için kalın elbiseler giyilir, **buzdan evler** yapılır, ulaşım aracı olarak **köpeklerin çektiği kızaklar ve kar motosikletleri** kullanılır, **geçim kaynağı avcılık ve balıkçılıktır**.

Bu bölgedeki insanlar kışın buzdan ve balina kemiklerinden yaptıkları **İgloo** denilen kubbeli, geleneksel evlerde yazın ise çadırlarda yaşarlar. Kanada'nın kuzeyi, Alaska, Grönland ve Sibirya'nın doğusunda yaşayan yerli halka **Eskimo** denir.

3- Ekvator İklimi: Ekvator çevresinde görülür, **yaz-kış çok sıcaktır**. Kış ayları yaşanmaz, bütün ihtiyaçlar **yağmur ormanlarındaki** doğal ortamdan sağlanır. Yaz-kış düzenli **bol yağış** vardır. **Orman ürünleri ve balıkçılık geçim kaynağıdır**. **Brezilya ve Singapur gibi** ülkelerde görülür.

4- Muson İklimi: Ekvator ile dönenceler arasında görülür, **yazlar bol yağışlı, kışlar kuraktır**. **En önemli geçim kaynağı tarım ve özellikle çeltik tarımıdır**, sel baskınları çok yaşanır. Güneydoğu Asya'ya Muson Asya'sı da denir. İklim **Hindistan, Bangladeş, Japonya, Çin** gibi ülkelerde görülür.

Muson ikliminde yağışların fazla olması **pirinç üretimini** kolaylaştırır. Mobilya ve gemi yapımında **teak** adı verilen ağaçlardan faydalanırlar. Konutlarını ahşaptan yaparak çatılarında saz ve kamış kullanmışlardır.

5- Akdeniz İklimi: Akdeniz iklimi dünyamızın 30 ile 40 enlemleri arasında yer alır. **Akdeniz iklimi Mısır, Libya hariç Akdeniz çevresindeki ülkelerde, ABD, Şili, Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde** görülür. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçer. Yağışlar genellikle yağmur şeklindedir. Yağışlar en fazla kış mevsiminde olur. Yıllık ortalama sıcaklık 15 °C – 20 °C arasındadır. Kışın sıcaklık 0 °C'nin altına nadiren düşer. Doğal bitki örtüsü kuraklığa dayanabilen bodur çalılardan oluşan makidir.